АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

УДК 711.1 https://doi.org/10.31713/vt320208

Косьмій М. М., к.ю.н., доцент (ПВНЗ Університет Короля Данила, м. Івано-Франківськ)

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОГО В АРХІТЕКТУРІ ТА УРБАНІСТИЦІ

У статті здійснюється систематизація теоретичного доробку українських та іноземних вчених, які вивчали проблему нематеріального і його впливу на просторову структуру міста. Міждисциплінарна природа нематеріального обумовлює посилений інтерес до проблеми з боку філософів, істориків, соціологів, економістів, юристів, демографів і власне архітекторів. Історично виокремлено кілька ключових етапів, впродовж яких відбувався пошук змісту нематеріального і його зв'язку з містобудуванням. Починаючи з античності (Аристотель, Вітрувій, Платон), середньовічної схоластики, увага зосереджувалася на розвитку духовної складової нематеріального. На межі XIX-XX ст. з'являються перші фахові дослідження, у яких піднімаються питання впливу на просторові структури міста відмінних від матеріальних чинників. У другій половині XX ст., в умовах поширення феноменологічного підходу до розуміння нематеріального. Останні десятиліття (починаючи з 1991 р.) стали часом активізації наукових досліджень змісту нематеріального, а також встановлення його впливу на міський простір. Встановлено, що серед українських науковців, дослідження розвитку просторових систем та урбанізованих зон займає провідне місце. Показово, що популярності набувають дослідження, що стосуються розвитку і впливу нематеріального на просторову структуру, а також семантичного змісту самої архітектури. Загалом, висхідна гіпотеза досліджень українських вчених полягає в тому, що врахування та розкриття унікальності міст і феномена нематеріального є ефективним шляхом їх перспективного розвитку й обґрунтованості урбаністичних рішень.

Загалом, серед сучасних вчених немає однозначного підходу до вивчення впливу нематеріального на просторову структуру урбанізованих зон. Нематеріальні чинники не тільки впливають на трансфор-

мацію просторової структури міст, а й вказують на недоліки та дефекти в організації матеріального.
***Ключові слова*: матеріальне; нематеріальна; просторова структура міста; урбосистема; архітектура; урбаністика.**

Вступ. Сучасна урбаністика зорієнтована на пізнання закономірностей виникнення, розвитку і формування просторової структури міст, систематизації чинників розвитку міських поселень. Такими чинниками розвитку традиційно вважалися матеріальні фактори (містобудівні умови та обмеження, економічно-господарські, природньо-географічні, соціально-демографічні чинники, інфрастуруктура). Матеріальні чинники еволюціонували за формою і видом, а їх вплив на організацію територіальних систем був закономірним та визначав динаміку розвитку простору міст. Одночасно, вагомий вплив на просторову структуру міста здійснювали нематеріальні чинники (ментально-етичний, релігійно-духовний, історико-культурний, законодавчо-нормативний, естетичний та ін.), які будучи своєрідним феноменом, формували унікальність архітектурно-урбаністичних рішень, надавали місту «душу», наділяли тими властивостями і рисами, які з часом ставали традиційними. Цікаво, що саме нематеріальне визначало рівень впливу матеріальних чинників.

З огляду на вищезазначене, актуальним з наукової точки зору видається аналіз досягнень українських та іноземних вчених, які вивчали процес розвитку просторової системи урбосистем під впливом нематеріального.

Мета роботи. Аналіз досліджень українських та іноземних вчених, які вивчали зміст, характер нематеріального і ступінь його впливу на просторову структуру міста.

Виклад основного матеріалу. Міждисциплінарна природа нематеріального обумовлює посилений інтерес до проблеми з боку філософів, істориків, соціологів, економістів, юристів, демографів і власне архітекторів. Історично перші теоретичні розвідки, що стосувалися пошуку змісту нематеріального і його зв'язку з містобудуванням виникли в античну епоху і пов'язані з іменами таких мислителів, як Аристотель, Вітрувій, Платон. Схоластика Середньовіччя сприяла розвитку духовної складової нематеріального, але закономірно перешкоджала популяризації інших факторів. Тільки на межі XIX–XX ст. з'являються перші фахові дослідження, у яких піднімаються питання впливу на просторові структури міста відмінних від матеріальних

чинників. В той час побачили світ праці П. Безобразова [2], М. Гінсбурга [6–7], Г. Дубеліра [8], Л. Мамфорда [14] та ін. При цьому основний акцент робився на історичну складову взаємодії нематеріального і просторової структури.

Друга половина XX ст. стала часом поширення феноменологічного підходу до розуміння нематеріального, що відобразилося й на дослідженнях вчених К. Алєксандера, С. Холла (основоположник феноменологічного підходу), К. Лінча, А. Райза, К. Шульца, Дж. Якобса та ін.

Останні десятиліття (починаючи з 1991 р.) стали часом активізації наукових досліджень змісту нематеріального, а також встановлення його впливу на міський простір. Загальні підходи до визначення місця нематеріального в архітектурно-містобудівній діяльності простежуються в працях таких українських вчених: В. Абизова, О. Безлюбченка, М. Блінової, І. Височина, А. Весни, Ю. Велігодської, О. Бурака, М. Габреля, Ю. Дехтяренко, М. Дроздяка, М. Дьоміна, О. Железняка, М. Лисенка, Г. Ковальської, П. Кулікова, Д. Кузнєцової, В. Кравець, О. Кравченка, Н. Криворучко, С. Лінди, В. Мироненка, О. Мусієздова, К. Осиченка, А. Осітнянко, А. Плешкановської, О. Ремізової, В. Семенова, П. Солобая, В. Тімохіна, В. Товбича, К. Черкасової, Б. Черкеса, О. Шила, О. Фоменко, Я. Юрика та ін.

Слід зауважити, що серед українських науковців, дослідження розвитку просторових систем та урбанізованих зон займає провідне місце. Показово, що популярності набувають дослідження, що стосуються розвитку і впливу нематеріального на просторову структуру, а також семантичного змісту самої архітектури. В цьому контексті варто відзначити дослідження В. Тімохіна, який активно вивчає зміст категорій «краси» і «гармонії», і їх вплив на архітектурно-містобудівну діяльність. Власне ці категорії є складовими нематеріального, а поняття «гармонії» – ключовий елемент позитивного впливу нематеріального на просторову структуру міст [1; 19–20].

Категорії «пам'яті» та «ідентичності» і їх відображення в міському просторі вивчав Б. Черкес. Думка дослідника, що втручання і просторову структуру міста, слід реалізовувати «враховуючи особливості історичної містобудівної та архітектурної ідентичностей, насамперед враховуючи пам'ять місця» [25, С. 38], вкотре доводить важливість нематеріального у процесі містобудівної діяльності. Більше того, дослідник аргументовано доводить, що архітектура впливає на «національну ідентичність» [24]. На нашу думку, концепт «ідентич-

ності» в архітектурі, який розробляє Б. Черкес, є багатовимірним, оскільки дозволяє зрозуміти не тільки природу людських потреб, їх вимоги до міського простору, а й дозволяє сформувати образ «ідеального міста», адже ідентичність є складовою міського бренду, вона вказує на ментальні риси конкретного міста і жителів цього міста.

Ідеї впливу нематеріального на просторову структуру міського простору прослідковуються у дослідженнях І. Височина. Вивчаючи вплив міграційних процесів на простір міста, дослідник аргументує визначальний вплив людини, її поведінки на міський простір і систему комунікацій в місті. Досліджуючи категорію «гармонійності», дослідник аргументовано доводить, що процес сприйняття простору складається з двох взаємозалежних частин: людини, яка сприймає (суб'єкт-реципієнт) і архітектурно-просторового середовища [5]. Таке формулювання доводить рівнозначність матеріального і нематеріального, адже людина в своїй поведінці послуговується як практичними матеріальними потребами, так і нематеріальними чинниками, а архітектурно-просторове середовище містить в собі нематеріальні елементи, які сприймаються людиною. В процесі такої взаємодії і виникає гармонійність.

Взаємозв'язок просторової структури і окремих елементів нематеріального частково розкривається і в дослідженнях Г. Шульги [26]. Досліджуючи рекреаційні зони гірського регіону, вчений запропонував дієві моделі територіально-рекреаційних систем, які апробовані для Карпатського регіону України [27]. Композиційні аспекти організації просторових систем вивчав П. Солобай. Дослідник також звернув увагу на ціннісний аспект в діяльності архітектора, в тому числі розуміння цінності як нематеріальної категорії [18].

Семантичний і філософський зміст архітектури, в тому числі й нематеріальне досліджував А. Бєломєсяцев [3–4]. Дослідник запропонував також дієвий методологічний інструментарій вивчення архітектури та простору міст з точки зору філософії. Онтологічний зміст архітектурно-містобудівної діяльності вивчав В. Товбич, який прийшов до слушного висновку, що до планування і проєктування міського простору слід залучати громадськість задля попереджувальної критики та моніторингу ситуації [21, С. 10]. Ця ідея аргументує потребу у проведенні попередніх соціологічних досліджень серед мешканців міст, коли передбачається процес трансформації існуючого урбанізованого простору та розуміння ними проблем нематеріального.

Історизм, в тому числі й історико-культурний чинник, досліджувався Е. Черкасовою [23] та О. Михайлишин [15–16]. Виокремлені дослідницями категорії ідентичності, національної ідентичності, не тільки кваліфікуються як ознаки архітектурної культури регіону, а й визначаються ключовими в архітектурно-містобудівній діяльності.

Частково ідеї нематеріального вивчалися в процесі розробки теоретичних аспектів питань планування міських територій. У працях О. Безлюбченко, І. Веркальця, М. Габреля, О. Главацького, В. Дідика та інших чітко деталізовано не тільки специфіку проєктної справи, а й визначено ключові матеріальні складові, що впливають на процес планування міського простору. Позитивно, що окрема увага приділяється і окремим нематеріальним чинникам, зокрема естетичному та ментально-етичному.

Окрему увагу слід звернути й на дослідження, що стосуються розвитку урбанізованих систем, і місця нематеріального в процесі перетворення міста в цілісну урбанізовану систему. В цьому плані вартими уваги є наукові доробки М. Дьоміна, згаданого вище М. Габреля, Т. Засланець, Є. Клюшніченка.

Цінним з точки зору вивчення перспектив інтеграції в межі міського простору прилеглих сільських територій, які є носіями нематеріального, є дослідження Д. Кузнецової [12]. Інша відома українська дослідниця Г. Ковальська вивчала способи проєктування закладів освіти та інших громадських будівель і споруд, де проявляється вплив нематеріального [10–11]. Ми погоджуємося з дослідницею, що правильно організований простір навчального закладу (від дошкільного до вищого), впливає не тільки на організацію навчального процесу, а й на якість отриманих знань. Відповідно формується свідомий громадянин, у якого є чіткий набір вимог до міського простору, в якому він перебуває.

Окремі аспекти нематеріального деталізовано у працях юристів, філософів, економістів Л. Бакалової, Д. Белла, І. Бистрякова, О. Біловодської, О. Васніцької, Н. Гайдабруса, О. Губара, В. Канке, О. Квасніцька, Т. Криштоп, О. Кудрявцева, В. Куйбіда, І. Луцького, Я. Павловича, Я. Попович, А. Раппапорта, П. Скотного, Р. Сливки, Г. Трегуба, В. Штефан, Х. Штейнбаха, М. Федорова, М. Хвесик, В. Яценко та ін. Запропоновані ними ідеї відіграють важливу роль в осмисленні як суспільно-політичних процесів, що впливають на процес розвитку міського простору, а також сприяють популяризації нематеріальних чинників як критеріїв розвитку і прогресу.

Цінний методологічний підхід до визначення впливу людини на просторову структуру запропонували М. В. Лисенко, О. С. Снітко та В. В. Брук. Вони запропонували поняття «індекс людського розвитку», який є класифікуючим чинником практичних (матеріальних) і нематеріальних потреб людини. Серед останніх, дослідники пропонують враховувати і показник освіченості людини [13, С. 47].

Загалом, висхідна гіпотеза досліджень українських вчених полягає в тому, що врахування та розкриття унікальності міст і феномена нематеріального є ефективним шляхом їх перспективного розвитку й обґрунтованості урбаністичних рішень; місто ж для ефективного розвитку мусить ширше використовувати свої активи.

Серед іноземних дослідників, які приділяють увагу сучасній міській проблематиці, зокрема питанню планування й організації міського простору, слід назвати Л. Мамфорда [14], Р. Флориду [22]. Окрему групу складають дослідники феномену нематеріального в місті – це філософи, культурологи, соціологи, політологи й правники. Пізнавальними є напрацювання М. Вебера, Г. Зіммеля [9], а також роботи представників Чиказької школи, зокрема Л. Вірта, Р. Парка [17] та ін.

Загалом вплив нематеріального на просторову структуру міста розглядається в межах концепції нового урбанізму. Ключовими в цьому плані є ідеї самоорганізованості (комунікативної згуртованості) громадянських структур; зміни системи цінностей; зростання інтелектуальних потреб; зміни в системі життєвого укладу як індивіда, так і суспільних груп. В цьому плані корисним є дослідження М. Мостафаві, який у монографії «Життя міст: паралельні урбаністичні розповіді» розглядає міста з позиції локальної культури, традицій соціуму, політичної системи, соціальної нерівності тощо [36].

Тільки міста, де люди бачать одне одного, готові спілкуватися один з одним, на думку головної архітекторки Копенгагена Т. Соб'ю, можуть стати успішними [30, С. 321]. Якщо будівлі стоять одна на одній, між ними немає зелених зон, люди, як правило, не спілкуються між собою, що й служить однією з причин відсутності сприятливих умов для комунікації. Французький соціолог і урбаніст Ален Бурден як теоретик «великих міст» вивчає, зокрема, питання взаємодії між способом життя і міським простором, а також форми діяльності, які продукує місто [29].

Американський психолог і урбаніст Кевін Лінч пропонує принципи просторової організації міського середовища на вимогах естетичності, сприятливості психологічного клімату простору екзистенції, роз-

глядаючи містобудування в контексті соціальних явищ і проблем (соціальної обумовленості урбаністики) [34]. Слід виділити й праці уже згадуваного Луїса Вірта як спробу протиставитись відчуженню в спілкуванні, високій фрагментації соціуму й простору, комфортності суспільних груп тощо.

Роздумуючи про щасливе місто, канадієць Ч. Монтгомері висловлює думку, що спосіб, у який ми будуємо наші міста, змінює спосіб, у якому ми відчуваємо, мислимо й ведемо себе як особистості і як суспільство. Монтгомері розкриває, як просторове розпланування змінює життя людини через введення в житлові райони нових функцій для спілкування і солідаризації локальних громад, як згуртувати й змінити ставлення до проблем свого району та відповідальності за нього [35].

Інший відомий вчений Ян Ґелл у працях «Життя між будинками, використання публічних просторів» [32] та «Міста для людей» [31] розглядає механізми адаптації різнокультурних груп мешканців залежно від архітектурно-урбаністичної організації їх сусідства та пропонує підходи до покращення якості життя в містах з точки зору гуманного урбанізму, допомагає усвідомити, що місто – живий організм, який потребує правильного догляду та рішень.

Схожими є запропоновані ідеї Т. Блокланда та М. Саважа, які у праці «Мережевий урбанізм: Соціальний капітал у місті», трактують мережевий урбанізм як нагромадження соціального капіталу [28]. Описуючи різноманітні підходи до міського середовища, американські архітектори М. Лайдон і Е. Гарсія переконані, що для руху вперед потрібні незначні зусилля – завдання полягає в тому, щоб правильно вибудувати соціальний капітал разом із сусідами й міською владою [33]. Тобто західні вчені активно вивчають вплив політико-адміністративного чинника на процес організації міського простору, його трансформацію й становлення суспільства відкритого типу.

Натомість, А. Бурден, вважаючи, що зростання міст неможливо зупинити, пропонує мережу «місць-гетероклітів», де змінюється поведінка людей. Такими місцями є лікарні, кладовища, колонії тощо [29]. Набуло поширення нове трактування поняття «сакральний простір» та сакралізація міського простору, особливо в країнах посткомуністичної ідеології. В цьому випадку, яскравим прикладом можуть слугувати міста Карпатського регіону України, у яких храми споруджені у більшості усіх житлових масивів, а частина населення, на підставі проведеного нами анкетування, при виборі житла, керується

близькістю до сакральних об'єктів, також історико-культурних пам'яток і місць, що мають естетичний характер.

Висновки. Таким чином, серед українських та іноземних вчених немає однозначного підходу до вивчення впливу нематеріального на просторову структуру урбанізованих зон. Починаючи з епохи античності, мислителі намагалися визначити усі способи впливу на процес організації простору міста і перетворення його у гармонійне середовище, яке відповідає усім потребам людини. З поміж цілої когорти відомих вчених, виділено і проаналізовано праці вчених, що мають ключову роль в процесі дослідження урбанізованих зон, в тому числі й впливу на них нематеріальних чинників.

Нематеріальні чинники не тільки впливають на трансформацію просторової структури міст, а й вказують на недоліки та дефекти в організації матеріального. Пошук «гармонії» в організації міського простору спонукає до трансформації соціальних і комунікаційних мереж, приведення у відповідність до масовості сучасних заходів. Кожен елемент нематеріального, що властивий сучасному місту, є складовою його бренду, а естетика ландшафту, наявні об'єкти культурно-мистецького характеру, пам'ятки архітектури, забезпечують семантику організації і обумовлюють вектор розвитку просторової системи міста.

1. Тімохін В. О. Архітектура міського розвитку. 7 книг з теорії містобудування / Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. Київ, 2008. 628 с. **2.** Безобразов П. В. Очерки византийской культуры. Пг. : Огни, 1919. 179 с. **3.** Бєломєсяцев А. Б. Філософські основи архітектури / Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України. Київ : ІПСМ АМУ, 2005. 488 с. **4.** Бєломєсяцев А. Б. Теоретико-методологічні передумови та реалії архітектурної практики Києва кінця XIX – початку XX століття : дис. ... канд. арх. : 18.00.01. Харків, 2003. 176 с. **5.** Высочин И. А. Изыскательная модель восприятия. URL: https://sworld.education/konferm3/246.pdf (дата звернення: 20.08.2020). **6.** Гинзбург М. Итоги и перспективы СА. *Современная архитектура*. 1927. № 4–5. URL: http://theory.totalarch.com/node/82 (дата звернення: 20.08.2020). **7.** Гинзбург М. Я. Стиль и эпоха. Проблемы современной архитектуры. М. : Гос. изд-во, 1924. 238 с. **8.** Дубелир Г. Д. Планировка городов. СПб. : Слово, 1910. 82 с. **9.** Зиммель Г. Большие города и духовная жизнь. *Логос*. 2002. № 3–4. С. 23–35. URL: http://magazines.russ.ru/logos/2002/3/zim.html (дата звернення: 20.08.2020). **10.** Ковальська Г. Л. Архітектурне проектування навчальних закладів : навч. посіб. К. : Основа, 2010. 48 с. **11.** Ковальський Л. М., Кова-

льська Г. Л., Кузьміна Г. В. Архітектурне проектування висотних будинків : навч. посіб. / за заг. ред. Л. М. Ковальського. К. : КНУБА, 2010. 122 с. **12.** Кузнецова Д. С., Петраковська О. С. Приміська зона як складова урбанізованої системи. *Містобудування та територіальне планування*. 2016. Вип. 59. С. 250–260. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2016_59_32 (дата звернення: 20.08.2020). **13.** Лисенко М. В., Снітко О. С., Брук В. В. Виявлення можливих напрямків удосконалення методики розрахунку індексу людського розвитку. *Комунальне господарство міст. Сер. Технічні науки та архітектура*. Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, 2019. № 151. Том 5. С. 45–53. **14.** Мамфорд Л. Культура городов. Нью-Йорк, 1938. URL: http://book-science.ru/social/territory/lmemford-o-kul-ture-gorodov.html (дата звернення: 20.08.2020). **15.** Михайлишин О. Л. До питання про охорону пам'яток архітектури на Волині у 1920–30-х роках в контексті збереження національної ідентичності. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2010. Вип. 23. С. 149–159. **16.** Михайлишин О. Л. Традиціоналізм і регіоналізм як ознаки «національного» в стилістиці дерев'яних костелів Волині міжвоєнного періоду. *Проблемы теории и истории архитектуры Украины*. 2012. Вип. 12. С. 203–211. **17.** Парк Р. Город как социальная лаборатория. *Социологическое обозрение*. 2002. № 3. Том 2. URL: http://www.urban-club.ru/?p=50 (дата звернення: 20.08.2020). **18.** Солобай П. А. Художественно-композиционные возможности природных типов рельефа в формировании архитектурных комплексов. *Науковий вісник будівництва*. 2016. № 4. Т. 86. С. 19–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvb_2016_86_4_4 (дата звернення: 20.08.2020). **19.** Тімохін В. О. «Божественний град» естетики архітектурно-містобудівного середовища. *Архітектура*. Національний університет «Львівська політехніка», 2018. Вип. 895. С. 95–99. **20.** Тімохін В. Просторово-часова концепція та ідеологія розвитку сучасного. *Архітектура* : зб. наук. пр. Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2003. № 483. С. 306–313. **21.** Товбич В. В. Онтологічні особливості архітектурно-містобудівної діяльності. Сучасний стан, проблеми та тенденції. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2009. Вип. 21. С. 3–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spam_2009_21_3 (дата звернення: 20.08.2020). **22.** Флорида Р. Большая перезагрузка. Как кризис изменит наш образ жизни и рынок труда. М. : «Классика-XXI». 2012. 240 с. **23.** Черкасова Е. Т. Архитектурная культура региона. Харьков : Форт, 2008. 124 с. **24.** Черкес Б. С. Національна ідентичність в архітектурі міста : монографія / Нац. ун-т «Львів. Політехніка». Л., 2008. 268 с. **25.** Черкес Б. С., Юрик Я. М. Ідентичність та пам'ять в міському середовищі. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Архітектура*. 2014. № 793. С. 35–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPARX_2014_793_11 (дата звернення: 20.08.2020). **26.** Шульга Г. М. Імітаційні планувально-просторові моделі гір-

ських рекреаційних територій (огляд). *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2017. Вип. 49. С. 374–379. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spam_2017_49_51 (дата звернення: 20.08.2020). **27.** Шульга Г. М., Онуфрів Я. О. Еволюція розвитку гірськолижних комплексів в Українських Карпатах. *Містобудування та територіальне планування*. 2013. Вип. 50. С. 749–758. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2013_50_109 (дата звернення: 20.08.2020). **28.** Blokland T., Savage M. Networked Urbanism: Social Capital in the City. Hardcover. 2008. 256 p. **29.** Burden A. It is almost impossible to stop the growth of cities. *This afternoon*. 2018. № 7 (535). URL: https://tyzhden.ua/World/209502 (дата звернення: 20.08.2020). **30.** Burgess P. City Planning and the Planning of Cities: The Recent Historiography. *Journal of Planning Literature*. May 1993. № 7(4). P. 314–327. DOI: 10.1177/088541229300700402. **31.** Gehl J. Cities for People. *Island Press*. 2010. 288 p. **32.** Gehl J. Life Between Buildings: Using Public Space, translated by Jo Koch. New York : Van Nostrand Reinhold, 1987. 202 p. **33.** Lydon M., Garcia A. Tactical Urbanism: Short-term Action for Long-term Change, Washington, DC: Island Press. 256 p. **34.** Lynch K. City Sense and City Design: Writings and Projects of Kevin Lynch (Tridib Banerjee and Michael Southworth, editors). Cambridge MA and London : MIT Press, 1990. URL: http://www.csiss.org/classics/content/62 (дата звернення: 20.08.2020). **35.** Montgomery C. (2013). Happy City. Transforming Our Lives Through Urban Design, 2013. 369 p. URL: http://testlib.meta.ua/book/335885/read/ (дата звернення: 20.08.2020). **36.** Mostafavi M. In the Life of Cities: Parallel Narratives of the Urban. Harvard Graduate School of Design and Lars Müller Publishers, Harvard, 2012. 148 p.

REFERENCES:

1. Timokhin V. O. Arkhitektura miskoho rozvytku. 7 knyh z teorii mistobuduvannia / Kyiv. nats. un-t bud-va i arkhit. Kyiv, 2008. 628 s. **2.** Bezobrazov P. V. Ocherki vizantiyskoy kulturyi. Pg. : Ogni, 1919. 179 s. **3.** Bielomiesiatsev A. B. Filosofski osnovy arkhitektury / Instytut problem suchasnoho mystetstva Akademii mystetstv Ukrainy. Kyiv : IPSM AMU, 2005. 488 s. **4.** Bielomiesiatsev A. B. Teoretyko-metodolohichni peredumovy ta realii arkhitekturnoi praktyky Kyieva kintsia XIX – pochatku KhKh stolittia : dys. … kand. arkh. : 18.00.01. Kharkiv, 2003. 176 s. **5.** Vyisochin I. A. Izyiskatelnaya model vospriyatiya. URL: https://sworld.education/konferm3/246.pdf (data zvernennia: 20.08.2020). **6.** Ginzburg M. Itogi i perspektivyi SA. *Sovremennaya arhitektura*. 1927. № 4–5. URL: http://theory.totalarch.com/node/82 (data zvernennia: 20.08.2020). **7.** Ginzburg M. YA. Stil i epoha. Problemyi sovremennoy arhitekturyi. M. : Gos. izd-vo, 1924. 238 s. **8.** Dubelir G. D. Planirovka gorodov. SPb. : Slovo, 1910. 82 s. **9.** Zimmel G. Bolshie goroda i

duhovnaya jizn. Logos. 2002. № 3–4. S. 23–35. URL: http://magazines.russ.ru/logos/2002/3/zim.html (data zvernennia: 20.08.2020). **10.** Kovalska H. L. Arkhitekturne proektuvannia navchalnykh zakladiv : navch. posib. K. : Osnova, 2010. 48 s. **11.** Kovalskyi L. M., Kovalska H. L., Kuzmina H. V. Arkhitekturne proektuvannia vysotnykh budynkiv : navch. posib. / za zah. red. L. M. Kovalskoho. K. : KNUBA, 2010. 122 s. **12.** Kuznetsova D. S., Petrakovska O. S. Prymiska zona yak skladova urbanizovanoi systemy. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia*. 2016. Vyp. 59. S. 250–260. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2016_59_32 (data zvernennia: 20.08.2020). **13.** Lysenko M. V., Snitko O. S., Bruk V. V. Vyiavlennia mozhlyvykh napriamkiv udoskonalennia metodyky rozrakhunku indeksu liudskoho rozvytku. *Komunalne hospodarstvo mist. Ser. Tekhnichni nauky ta arkhitektura*. Kharkivskyi natsionalnyi universytet miskoho hospodarstva imeni O.M. Beketova, 2019. № 151. Tom 5. S. 45–53. **14.** Mamford L. Kultura gorodov. Nyu-York, 1938. URL: http://book-science.ru/social/territory/lmemford-o-kul-ture-gorodov.html (data zvernennia: 20.08.2020). **15.** Mykhailyshyn O. L. Do pytannia pro okhoronu pamiatok arkhitektury na Volyni u 1920–30-kh rokakh v konteksti zberezhennia natsionalnoi identychnosti. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia*. 2010. Vyp. 23. S. 149–159. **16.** Mykhailyshyn O. L. Tradytsionalizm i rehionalizm yak oznaky «natsionalnoho» v stylistytsi derevianykh kosteliv Volyni mizhvoiennoho periodu. *Problemyi teorii i istorii arhitekturyi Ukrainyi*. 2012. Vyp. 12. S. 203–211. **17.** Park R. Gorod kak sotsialnaya laboratoriya. *Sotsiologicheskoe obozrenie*. 2002. № 3. Tom 2. URL: http://www.urban-club.ru/?p=50 (data zvernennia: 20.08.2020). **18.** Solobay P. A. Hudojestvenno-kompozitsionnyie vozmojnosti prirodnyih tipov relefa v formirovanii arhitekturnyih kompleksov. *Naukovyi visnyk budivnytstva*. 2016. № 4. T. 86. S. 19–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvb_2016_86_4_4 (data zvernennia: 20.08.2020). **19.** Timokhin V. O. «Bozhestvennyi hrad» estetyky arkhitekturno-mistobudivnoho seredovyshcha. *Arkhitektura*. Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnika», 2018. Vyp. 895. S. 95–99. **20.** Timokhin V. Prostorovo-chasova kontseptsiia ta ideolohiia rozvytku suchasnoho. *Arkhitektura* : zb. nauk. pr. L. : Vyd-vo Nats. un-tu «Lvivska politekhnika», 2003. № 483. S. 306–313. **21.** Tovbych V. V. Ontolohichni osoblyvosti arkhitekturno-mistobudivnoi diialnosti. Suchasnyi stan, problemy ta tendentsii. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia*. 2009. Vyp. 21. S. 3–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spam_2009_21_3 (data zvernennia: 20.08.2020). **22.** Florida R. Bolshaya perezagruzka. Kak krizis izmenit nash obraz jizni i ryinok truda. M. : «Klassika-HHI». 2012. 240 s. **23.** CHerkasova E. T. Arhitekturnaya kultura regiona. Harkov : Fort, 2008. 124 s. **24.** Cherkes B. S. Natsionalna identychnist v arkhitekturi mista : monohrafiia / Nats. un-t «Lviv. Politekhnika». L., 2008. 268 c. **25.** Cherkes B. S., Yuryk Ya. M. Identychnist ta pamiat v miskomu seredovyshchi. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska*

politekhnika». Arkhitektura. 2014. № 793. S. 35–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPARX_2014_793_11 (data zvernennia: 20.08.2020). **26.** Shulha H. M. Imitatsiini planuvalno-prostorovi modeli hirskykh rekreatsiinykh terytorii (ohliad). *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia*. 2017. Vyp. 49. S. 374–379. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spam_2017_49_51 (data zvernennia: 20.08.2020). **27.** Shulha H. M., Onufriv Ya. O. Evoliutsiia rozvytku hirskolyzhnykh kompleksiv v Ukrainskykh Karpatakh. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia*. 2013. Vyp. 50. S. 749–758. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2013_50_109 (data zvernennia: 20.08.2020). **28.** Blokland T., Savage M. Networked Urbanism: Social Capital in the City. Hardcover. 2008. 256 p. **29.** Burden A. It is almost impossible to stop the growth of cities. *This afternoon*. 2018. № 7 (535). URL: https://tyzhden.ua/World/209502 (дата звернення: 20.08.2020). **30.** Burgess P. City Planning and the Planning of Cities: The Recent Historiography. *Journal of Planning Literature*. May 1993. № 7(4). P. 314–327. DOI: 10.1177/088541229300700402. **31.** Gehl J. Cities for People. *Island Press*. 2010. 288 p. **32.** Gehl J. Life Between Buildings: Using Public Space, translated by Jo Koch. New York : Van Nostrand Reinhold, 1987. 202 p. **33.** Lydon M., Garcia A. Tactical Urbanism: Short-term Action for Long-term Change, Washington, DC: Island Press. 256 p. **34.** Lynch K. City Sense and City Design: Writings and Projects of Kevin Lynch (Tridib Banerjee and Michael Southworth, editors). Cambridge MA and London : MIT Press, 1990. URL: http://www.csiss.org/classics/content/62 (дата звернення: 20.08.2020). **35.** Montgomery C. (2013). Happy City. Transforming Our Lives Through Urban Design, 2013. 369 p. URL: http://testlib.meta.ua/book/335885/read/ (дата звернення: 20.08.2020). **36.** Mostafavi M. In the Life of Cities: Parallel Narratives of the Urban. Harvard Graduate School of Design and Lars Müller Publishers, Harvard, 2012. 148 p.

Kosmii M. M., Candidate of Juridical Sciences (Ph.D), Associate Professor (King Danylo University, Dean, Faculty of Architecture, Construction and Design)

THEORETICAL APPROACHES TO UNDERSTANDING THE INTANGIBLE IN ARCHITECTURE AND URBANISM

The article systematizes the theoretical achievements of Ukrainian and foreign scientists who have studied the problem of intangibles and its impact on the spatial structure of the city. The interdisciplinary nature of the intangible causes increased interest in the problem on the part of philosophers, historians, sociologists, economists,

lawyers, demographers and architects themselves. Historically, several key stages have been identified during which the search for intangible content and its connection with urban planning took place. Beginning with Antiquity (Aristotle, Vitruvius, Plato), medieval scholasticism, attention was focused on the development of the spiritual component of the intangible. At the turn of the XIX–XX centuries. the first professional researches appear in which questions of influence on spatial structures of the city other than material factors are raised. In the second half of the twentieth century, in terms of the spread of a phenomenological approach to the understanding of the intangible. The last decades (since 1991) have been a time of intensification of scientific research on the content of intangibles, as well as the establishment of its impact on urban space. It is established that among Ukrainian scientists, the study of the development of spatial systems and urban areas occupies a leading place. It is significant that research on the development and impact of intangibles on the spatial structure, as well as the semantic content of the architecture itself is gaining popularity. In general, the ascending hypothesis of the research of Ukrainian scientists is that taking into account and revealing the uniqueness of cities and the phenomenon of the intangible is an effective way of their long-term development and validity of urban solutions.

In general, among modern scientists there is no unambiguous approach to studying the impact of intangibles on the spatial structure of urban areas. Intangible factors not only affect the transformation of the spatial structure of cities, but also indicate shortcomings and defects in the organization of material.

***Keywords*: material; immaterial; spatial structure of the city; urban system; architecture; urban planning.**

Космий М. М., к.ю.н., доцент (ЧВУЗ Университет Короля Даниила, г. Ивано-Франковск)

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПОНИМАНИЮ НЕМАТЕРИАЛЬНОГО В АРХИТЕКТУРЕ И УРБАНИСТИКЕ

В статье осуществляется систематизация теоретического наследия украинских и иностранных ученых, изучавших проблему нематериального и его влияния на пространственную структуру города.

Междисциплинарная природа нематериального обусловливает усиленный интерес к проблеме со стороны философов, историков, социологов, экономистов, юристов, демографов и собственно архитекторов. Исторически выделены несколько ключевых этапов, в течение которых происходил поиск содержания нематериального и его связи с градостроительством. Начиная с античности (Аристотель, Витрувий, Платон), средневековой схоластики, внимание сосредоточено на развитии духовной составляющей нематериального. На рубеже XIX–XX вв. появляются первые профессиональные исследования, в которых поднимаются вопросы влияния на пространственные структуры города отличных от материальных факторов. Во второй половине XX в. распространяется феноменологический подход к пониманию нематериального. Последние десятилетия (начиная с 1991 г.) стали временем активизации научных исследований содержания нематериального, а также установление его влияния на городское пространство. Установлено, что среди украинских ученых, исследования развития пространственных систем и урбанизированных зон занимает ведущее место. Показательно, что популярность приобретают исследования, касающиеся развития и влияния нематериального на пространственную структуру, а также семантического содержания самой архитектуры. В общем, восходящая гипотеза исследований украинских ученых заключается в том, что учет и раскрытие уникальности городов и феномена нематериального является эффективным путем их перспективного развития и обоснованности урбанистических решений.

В общем, среди современных ученых нет однозначного подхода к изучению влияния нематериального на пространственную структуру урбанизированных зон. Нематериальные факторы не только влияют на трансформацию пространственной структуры городов, но и указывают на недостатки и дефекты в организации материального.

***Ключевые слова*: материальное; нематериальное; пространственная структура города; урбосистема; архитектура; урбанистика.**